

Становище

от проф. дфн Майа Станкова Разбойникова-Фратева, член на Научно жури във връзка с процедура по публична защита на дисертационен труд за придобиване на ОНС „доктор“ на тема:

„Кризата на общността. Наблюдения върху най-новата немскоезична литература“,

представен от Виолета Стефанова Вичева, докторант към Катедрата по германистика и скандинавистика на СУ „Св. Климент Охридски“, зачислена със Заповед № РД20-899 /11.07.2013 г. по професионално направление 2.1. Филология. Литература на народите от Европа, Америка, Африка, Азия и Австралия (Немскоезична литература) с научен ръководител проф. дфн Майа Разбойникова-Фратева и отчислена с право на защита със заповед РД 20-742 от 27.04.2018 г.

С въвеждащите си думи към представения дисертационен труд докторантката Виолета Вичева идентифицира усещането за криза като характерно за човека от модерната епоха. От опитите то да бъде анализирано и обосновано се филтрира конкретен източник на общата ситуация: кризата на общността. На този фон е формулирана и актуална за съвременния свят тема на изследването: „кризата на общността и нейната репрезентация в немскоезичната литература на 21. век“ (с. 8). Поставеният в центъра на внимание социален феномен е обект на различни социологически и философски наблюдения. От страна на литературознанието по тази тема е работено спорадично (1.4.) и в други времеви сегменти, избраните от кандидатката произведения (1.5.) са част от най-новата немскоезична литература и повечето от тях все още не са излезли от зоната на оперативната литературна критика.

Дисертационният труд се състои от уводна, две аналитични и една заключителна глава. Уводната глава на дисертацията представя темата, целите и задачите на изследването, уточнява използваните понятия и методология. Целта на изследването е да бъдат изведени и анализирани измеренията на кризата на общността, видими в литературните текстове, да бъдат проучени реакциите спрямо нея и стратегиите, които текстовете предлагат в отговор на констатираното състояние. (Вж. с. 11) Самото понятие за общност бива характеризирано като кризисно въз основа на вътрешните си напрежения, които на този етап са въведени най-общо. (10) Те слагат своя отпечатък върху целия дискурс за общността и именно поради това опитът да се постигне някаква относителна стабилност в използването на понятието прави запознаването с дискурса наложителен за изследването, чийто предмет съзнателно е ограничен до интимните отношения в общността или по-скоро до отношенията в интимните общности, каквито са семейството и любовната двойка. (9)

След като е очертала най-общо темата, предмета и генералната цел на изследването и е въвела драматично-конфликтната същност на понятието за общност, докторантката се заема с нелеката задача да систематизира дефинициите

му и различните теоретични подходи. По разбираеми причини социологията е отделила най-много усилия в наблюдението и описанието на феномена на общността. Докато обществото остава до голяма степен абстрактна формула, практическият, реалният живот на индивидите преминава през различни форми на доброволни, принудителни, наследени, постоянни или временни приобщавания, изключвания и други подобни процеси. В резултат на тези динамики говоренето за общност може да се отнася до напълно различни феномени, между които на пръв поглед се откриват малко общи черти. При представянето и разискването на тези проблеми докторантката показва отлична запознатост с материята и способност за критично мислене и адекватна рецепция на теоретичните постановки.

Характерно за този дисертационен труд е постъпателното прецизиране на целите и задачите на изследването, което се разгръща успоредно с въвеждането на различните школи и аспекти при третирането на темата за общността и нюансите в употребата на понятието. В този процес се уточнява и стабилизира интердисциплинарната връзка между социологическата теория и литературоведското изследване.

Точка 1.1. изяснява важен момент от избора и обосновката на темата, като докторантката профилира разбирането си за литературата и литературознанието и легитимира подхода си. Отделено е място за твърдения и тези (като отварянето на литературознанието към културознанието), които са приети и утвърдени в германистиката от няколко десетилетия. За изследователката е важно обаче да се подчертае, че гледната ѝ точка е формирана от идеите на този тип германистично литературознание. Тук (13) тя обосновава репрезентацията на света чрез литературния текст отвъд марксисткото литературознание и неговата идея за база и надстройка и техните взаимоотношения. Връзката между социологическите тези и теории и литературния текст е обоснована чрез подхода на новия историзъм и връзката му с дискурсивния анализ, от който – с критична дистанция – са заимствани отделни елементи. Методологичният подход е адекватно избран и много точно очертан. В резултат на това става възможно разширяването на намеренията и задачите на работата: тя ще търси и обратната връзка между литературните произведения и теоретичния дебат. (17)

В т. 1.2. е въведено основополагащото разграничение между традиционната и пост-традиционната общност. Много умело е синтезирана сложната и обемна теория на Тьонис за общността с нейната основна теза за последователна хронология между общност и общество. Въведени са представи за пострадиционната общност, които залягат в понятието за общност, с което се оперира в работата. Основен ориентир са изследванията и дефинициите на Хицлер, Пфаденхауер и др. (30) В т. 1.3. са изложени схващания за възникването на общността и техните политически импликации, създава се противотежест спрямо тезата за разпадането на традиционната и новите проявления на пострадиционна общност. Политическите репризи на общността като обратното на индивида гарантират продължаващото присъствие на темата в съвременния дискурс – политическото говорене по фундаменталните въпроси е разкрито като говорене за отношението между индивида и общността. Така докторантката не пропуска и този много важен аспект от цялостния дискурс за общността. На теорията на Аксел

Хонет е отделено специално място в кратък екскурс поради нейната важност за изследването: Хонет въвежда като основна линия на връзката между съвременния индивид и общността признанието (*Anerkennung*), което индивидуалното може да получи само в общността. Независимо дали ще разглеждаме общността като изначално присъща на човешкото или като негов продукт, индивидуалното винаги ще има нужда от нея, защото човешко-специфичното се утвърждава само в общността. Свърхиндивидуалното придобива смисъл за индивида само ако получи признанието на други индивиди, което вече поражда общност. (34) Поради това и философи като Бланшо и Нанси се нуждаят от ново мислене на общността.

Много ясно в критичен сравнителен план е посочено, кои теоретични тези са важни за дисертационната тема, какво точно е заимствано от тях като идея или просто като окуражаване (46 и сл.). Цялата пространна теоретична част не само създава терминологичните предпоставки, тя придава плътност и качество в обосновката на избора на произведения, целите на изследването и изходната хипотеза. Последните прецизирания утвърждават, че целта не може да бъде изчерпателното изброяване и анализ на всички налични в литературните текстове форми на общности, а концентриран анализ на причините, механизмите и последиците на кризата в отношенията между индивида и общността. (55) Тези ризомни (Делюз и Гатари) наслагвания и логични уточнения, произтичащи от въвеждането и последователното уточняване на понятието за общност, са събрани в т. 1.6.

Втора и трета глава имат аналогични структури. И за двете глави се извършва допълнителна теоретична подготовка, последвана от конкретиката на анализите и обобщението на наблюденията. Втората глава започва с изясняване на връзката между проблемите на индивида и кризата на общността в постмодерната ситуация, като Вичева ги определя като двете страни на един медал. (59) Общото описание на взаимоотношенията индивид-общество е извършено с позоваване на Норберт Елиас и неговата теза, че любовта на другите към индивида е предпоставка за любовта към себе си, т. е. съществуването в общност е предпоставка за здрав и пълноценен индивидуализъм. В този смисъл последиците от изключването, доброволното или принудително оттегляне от общността биха разрушили съществуването на индивида дори в епохата на индивидуализма. Избраните произведения са анализирани от общия към частния случай и позволяват да се направят различни наблюдения върху цената на включването и последиците от изключването на индивида от общността. Първият разгледан пример във втора глава (Бастиан Асдонк) е по-комплексен и разкрива характеристики на отношението на индивида към типични общности (трудова колектив) и тежестта на произтичащите от принадлежността задължения. Алтернативното изпробване на доброволното самоизключване функционира само донякъде и на практика съществуването в самота се оказва невъзможно. Друг вид общност взривява намеренията на протагониста. Вторият (Анна Вайденолцер) и третият пример (Клеменс Й. Зец) стесняват перспективата и наблюдават последиците за индивида след изпадането му от различни (временни или трайни, традиционни) общности. Кризите на индивидите са разгледани като последици от тези разпади. В

заклучението е намерил отговор и въпросът за преодоляването на кризата на общността, като на преден план се извежда ролята на индивида в този процес.

Третата глава въвежда радикално стесняване на изследователската перспектива до общността от двама, което позволява наблюдаване на процеси в почти лабораторни условия. В най-малката общност, възникваща в любовта и съжителството между двама души, могат отчетливо да се наблюдават както кризите, така и стратегиите за тяхното преодоляване. Стесняването е заложено още на с. 6 с констатацията на Бауман, че съвременното общество не разпознава общите проекти, тъй като щастието се е превърнало в чисто индивидуален проект. Главата отново започва с теоретична препратка, този път към Ханс-Улрих Бек и тезата му, че „любовта е пожелателният отговор на историческото разрушаване на общността“ (95), т. е. че в минималистична форма на общност може да се развие компенсаторният механизъм, който да обезщети индивида за разпада на традиционни форми, функционирали като източници на признание (Хонет) и любов (Гиденс). Тук се крие определен приносен момент към разглеждането на темата за любовта, тъй като новаторски тя е видяна през призмата на общностната проблематика. На преден план логично е изведено виждането на изследователката, че в общността от двама може да се открият повторенията на постмодерния модел на възникването, функционирането, разпада и кризата на общността, изяснени в уводната глава. (125) Целта на наблюденията в главата отново е специфицирана, анализът тръгва по следите на съвременния индивидуализъм и изследва възможността за постигане на щастие в една минимизирана общност. На анализ са подложени 4 произведения, които са последователно интерпретирани от гледна точка на темата, като разсъжденията са прецизно структурирани и водят до основните изводи. И тази глава приключва с обобщение, което дава отговора на изследователските задачи. Мисля, че тук може по-ясно да бъде формулиран резултатът и да бъде подчертана връзката му с изходното намерение.

Навсякъде Виолета Вичева показва чувствителност към литературния текст, самостоятелен поглед и оригинално мислене. Въпреки видимия стремеж да се придържа към целите и задачите на изследването и в двете глави на места се забелязва известно пренасочване на вниманието от основната проблематика към главните ѝ демонстрационни механизми – във втора глава отчасти това е самотата на литературните герои, а в трета глава – любовта.

Заклучението в края на работата създава впечатление за кратко повторение на изходните позиции от уводната глава, всъщност това връщане към тях разширява интерпретацията на теоретичните постановки благодарение и на базата на осъществения анализ на литературните произведения, с което дисертацията утвърждава като своя специфика използването на двойната оптика – произведенията се четат през теоретичната рамка, самата теоретична рамка се чете и разбира по по-задълбочен начин през произведенията. Представени са заключенията на изследователката, като основното от тях изкрystalизира в представата, че кризата на общността може да бъде анализирана през кризата на индивида в постмодерното общество и че обновлението на идеята за общност може да започне с промяна на представата за индивидуализъм/ индивидуалистичен начин

на живот. Поставените в началото на дисертационния труд въпроси намират своите отговори и можем да потвърдим, че целите на дисертационния труд са постигнати.

Посочените от авторката приносни моменти отговарят на постигнатото и биха могли да бъдат допълнени с новаторската перспектива, която трудът отваря към добре обследваните теми за самотата и за любовта. Принос на дисертационния труд е създаването на кратко и сбито описание на усилията и постиженията на представители на различни научни дисциплини при описанието на общността. Теорията/теориите за общността, приложени в изследването, позволяват да се разкрият специфични страни в произведенията, в което се крие и друг същностен принос. Изследването на литературната репрезентация на конкретния феномен – кризата на общността – разкрива различни перспективи към него. По този начин литературата е припозната като инструмент за ново познание.

Авторефератът дава пълна и ясно структурирана представа за проведеното изследване. Предложените статии са свързани с темата на дисертационния труд, третират отчасти автори, които впоследствие остават извън самото изследване и в този смисъл представляват негово допълнение.

Високо оценявам изключително самостоятелната изследователска работа, отличното справяне с теоретичната материя и с литературните текстове и смелостта да се приложи постепенното и ризомно надграждане и прецизиране на целите и задачите и конструирането на интердисциплинарна двойна оптика между теоретичните постановки, заимствани от социологични и философски изследвания, и литературоведската работа с художествените текстове.

Заклучение

Въз основа на казаното дотук мога убедено да твърдя, че кандидатката маг. Виолета Стефанова Вичева е представила оригинално, стойностно и самостоятелно научно изследване, изпълнявайки заложените цели и задачи. В периода на докторантурата си тя навлезе в нови територии, овладя нови знания и доказва завидна способност за аналитично мислене и изследователска работа. В този смисъл си позволявам убедено да препоръчам на уважаемото жури да присъди на Виолета Стефанова Вичева ОНС „доктор“.

проф. дфн Майа Разбойникова-Фратева

02.6.2019

София